

Використані джерела:

1. Яковлев Н. М. Реализация международно-правовых стандартов в защите личности // Уголовный процесс. – 2006. – № 4. – С. 36.
2. Додаток № 1 до наказу ГУМВС України в Харківській області від 03.04.2006 № 177 “Положення про Громадську раду при ГУМВС України в Харківській області з питань забезпечення прав людини”.
3. Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ: наук.-метод. посіб. / [Ю. Л. Белоусов, Д. О. Кобзін, К. Б. Левченко, О. А. Мартиненко, А. М. Черноусов]; Харків. ін-т. соц. дослідж. – К.: Студія Колаж, 2009. – С. 5-6.

Пархоменко Н. М. Государство как гарант обеспечения прав человека и гражданина.

В статье определены роль и значение государственных органов в обеспечении реализации прав и свобод человека и гражданина. В частности, анализируется полномочия Президента Украины, Кабинета Министров Украины, Верховной Рады Украины, органов судебной власти, прокуратуры Украины и др. как гарантов реализации прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: *гарантии, права и свободы, органы государственной власти, общественные организации, защита прав человека.*

N. Parkhomenko. State as guarantor of providing of human and citizen rights.

In the article a role and value of public organs is certain in providing of realization of rights and freedoms of man and citizen. In particular, analysed authority of President of Ukraine, Cabinet Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, organs of department judicial, office of public prosecutor of Ukraine and other as guarantors realization of rights and freedoms of man and citizen.

Key words: *guarantees, rights and freedoms, public authorities, public organizations, defence of human rights.*

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Опенько Д. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА

Розглянуто становлення і розвиток інституту неспроможності і взаємовідносини пов'язані з неповерненням боргів в деяких зарубіжних державах. Початок розвитку інституту характеризувався переважно каральними заходами відносно боржника. Згодом залежно від наявності в діях боржника провини, почалась диференціація особистої відповідальності боржника і його майнової відповідальності.

Ключові слова: *неплатоспроможність, майнова відповідальність, вина.*

Інститут неспроможності та банкрутства, у сучасному його розумінні, був сформований не відразу. Відповідні норми містилися ще у стародавніх пам'ятках права – у законах Ману та Римському законі XII таблиць. Стародавнє право не поділяло правопорушення на кримінальні і цивільно-правові. Головна особливість регулювання положення неспроможного боржника в ті часи полягала у тому, що

кредитор скеровував стягнення на особу боржника, але не на його майно. Боржника передавали кредиторіві, який міг перетворити його на раба або вбити, отримавши таким чином задоволення своїх вимог. Стародавні народи забезпечували належне виконання зобов'язань, передаючи себе і своїх дітей у заставу кредиторіві. Якщо боржник не виконував своїх зобов'язань перед кредитором, останній міг розпоряджатися ним і його дітьми на власний розсуд. Римський закон XII таблиць передбачав термін 30 днів, який надавали неспроможному боржникові для того, щоб "розшукати" гроші. Після закінчення цього терміну кредитори отримували право розрубати неспроможного боржника на частини (принцип *partes secare*) [1, с. 12].

Як неодноразово зазначали в юридичних дослідженнях, у більшості народів початкова стадія розвитку цього процесу характеризується тим, що зі сторони позивача стосовно відповідача допускалося насильство і самоуправство. Ці засоби цілковито відповідали "...духу того часу, економічним умовам і моральним поняттям тієї доби". Кредиторіві було надано право вбити боржника і розрубати його тіло на частини, отримавши пропорційне задоволення почуття помсти, яке відчував кредитор до неспроможного боржника [2, с. 78]. Отож на початковому етапі розвитку інституту банкрутства стародавнє право не розмежовувало боржника, який просто затримував сплату або повернення свого боргу за умов можливості такого повернення, і боржника, який був нездатний повернути борг. Неспроможного боржника притягали до відповідальності незалежно від наявності в його діяннях вини. До боржників застосовували покарання, які полягали у завданні фізичних страждань, а забезпеченням за зобов'язаннями виступало не майно боржника, а він сам. Вважали, що рабство боржника є кращим, ніж невиконання ним своїх зобов'язань. Позиція, згідно з якою боржник відповідав за борги власним тілом, була притаманна усьому стародавньому світові. А до боржників ставилися як до осіб, які намагалися обманом звільнитися від боргів та уникнути виконання своїх зобов'язань [2, с. 81].

З часом у стародавньому праві почали розрізняти винну і невинну поведінку боржника. Особисту відповідальність боржника обмежували випадками винної поведінки. У 326 р. в Римі було ухвалено закон, за яким заборонено накладати стягнення на особу, якщо боржник давав клятву, що він нічого не приховує і все майно віддав кредиторіві [3, с. 7]. Розширення торгових зв'язків і ускладнення їх правового регулювання поступово призвели до більш поміркованих поглядів на проблему, пов'язану з неповерненням боргів, а отже, і до зміни способів захисту цих відносин. Акцент зі спричинення фізичних страждань боржникові перемістився на покарання, пов'язані з вилученням у боржника його майна. Однак майнові стягнення, навіть ті, що повністю знищували ціле господарство боржника, не позбавляли його від особистої боргової розправи. Навіть в останні роки Римської республіки майнове стягнення в разі банкрутства боржника зазвичай було поєднано з його видачею кредиторіві. Загроза тюремного ув'язнення тяжіла над боржником так само, як і підозра в тому, що він опинився в такому становищі з власної волі [4, с. 23].

Свого часу Габріель Феліксович Шершеневич писав, що в умовах життя того часу ми не знаходимо того, що характеризує торгове право та такий його інститут як конкурсний процес, – думки про рівномірний розподіл майна боржника між особами, що мають право на нього [2, с. 27].

Наступним етапом розвитку цього інституту стало торговельне право середньовічної Італії. Основним стимулом розвитку конкурсного права і процесу в середньовічній Італії слугували торгові відносини. Вже у IX–X ст.ст. ці відносини вільних італійських міст досягли дуже високого рівня. До того ж в Італії існували й політичні передумови розвитку цих відносин: через самостійність і розрізненість італійських міст боржник міг легко переховуватися від кредиторів у сусідньому місті, яке було самостійною територією. Усе це викликало гостру потребу виробити чіткі положення конкурсного права. Зазначимо, що італійське право зберегло зв'язок з римським правом, але значно його удосконалило, зробило зручнішим. У ньому також було запроваджено нові інститути й поняття. Саме італійському праву ми зобов'язані появою поняття “банкрут”. Так в Італії називали боржників, що втекли від кредиторів до інших італійських міст (від слів *bancus* – контора, лавка, торговий заклад і *ruptus* від *rotto* – закривати заклад, знищувати). Застосовували й інші назви: *cessanti* (той, хто припинив платежі); *fallitus* (той, хто не виконує зобов'язань); *figefragus*, *ruptus*, *rumpens* [2, с. 117].

Найчастіше підставою для початку процедури банкрутства була втеча боржника, але деякі італійські статути передбачали як підставу власне його заяву. Кредитори брали активну участь у конкурсному процесі, оскільки їм передавали в управління майно боржника. Управління майном і деякі інші дії здійснював обраний кредиторами комітет кредиторів. Однак італійське право вільних міст про неспроможність на цьому зупинилося в своєму розвитку. Воно так і залишилося правом окремих міст і не піднялося до рівня загального італійського торгового права. Цьому заважали політичні умови. Тому прапор розвитку цього інституту підхопили інші народи Західної Європи – Франції і Німеччини.

У перших конкурсних законодавчих актах Франції, порівняно з італійськими, було посилено каральні санкції, які застосовували до боржників. Зазвичай ці акти містили каральні положення. Тюремне ув'язнення боржника у Франції (так само, як в Іспанії і в Нідерландах) було початковим етапом у ліквідаційному процесі, який полягав у погашенні боргів вилученим майном. Аналогічна тенденція в той час простежується і у Німеччині. Відповідно до одного з едиктів Карла V, прийнятого у XIV ст., визнання боржників неспроможними прирівнювали до визнання їх злодіями, а едикт цього імператора 1540 р. встановлював таким особам покарання у вигляді смертної кари. До того ж боржників, які не могли повернути свої борги, садили в боргову яму, позбавляли цивільних прав, вішали їм нашийники або прив'язували до стовпа ганьби, карали ув'язненням до цілковитого погашення боргів [5, с. 460].

Ставлення до неспроможних боржників як до злочинців у Західній Європі з часом почало змінюватися. Практика здійснення підприємницької діяльності поступово переконувала суспільство у тому, що неспроможність могла статися не тільки внаслідок умисних незаконних дій боржника. Так, вже 1582 р. за часів Генріха III (Франція) було ухвалено закон, згідно з яким зловмисну неспроможність відрізняли від випадкової внаслідок загибелі судна, крадіжок та інших випадків, що не залежали від волі боржника [2, с. 27]. У законі 1609 р., прийнятому за часів Генріха IV у Франції, у процедурі банкрутства щодо неспроможних боржників вже почали застосовувати цивільно-правові засоби відшкодування збитків. Поступово окремі правові засоби вирішення проблеми неспроможності почали формуватися в самостійні

пам'ятки права [6, с. 8].

На території Німеччини у XVIII ст. вже застосовували кодифіковані нормативні акти в цій сфері. Такими джерелами конкурсного права були конкурсні статути Пруссії 1722, 1781 та 1793 рр., Баварії 1753 р., Саксонії 1766 р. Ці нормативні акти ґрунтувалися на засадах французького конкурсного законодавства, оскільки основою прийнятих статутів стало пруське законодавство, яке багато положень запозичило з французького законодавства про неспроможність [2, с. 111].

В Англії першим відомим нормативним актом про неспроможність був Закон про банкрутів, ухвалений 1543 р. за часів короля Генріха VIII. Цей закон містив досить суворі покарання щодо неспроможних боржників. Наступний закон, прийнятий 1570 р. за часів Єлизавети XIII, мав уже риси цивільно-правового акта. У Шотландії та Ірландії також у цей період були ухвалені законодавчі акти щодо неспроможності [7, с. 441].

У Київській Русі розвиток конкурсних відносин стримував замкнутість та, здебільшого, земельний уклад життя держави. Проте конкурсний процес існував і розвивався, причому зі стародавніх часів. Перші норми, що регулювали процес задоволення претензій кредиторів у Київській Русі, містили договори смоленського князя Мстислава Даниловича з Ригою, Готландом та деякими німецькими містами, укладені 1229 р., у Правді Ярослава [2, с. 111].

Правда Ярослава містила доволі зрозумілі й докладні описи випадків неспроможності та банкрутства. У Судебнику 1550 р. було описано два види торгової неспроможності: 1) “безхитрісно”, коли товар “потоне або згорить, або рать, або розбій візьме”; 2) неспроможність “без напраснства”, тобто невідповідна, коли винний “проп’є, іншим яким безумством той товар загубить”. У першому випадку неспроможному боржникові давали царську грамоту про поступову виплату боргу без відсотків, а в другому – боржника віддавали кредиторів [8, с. 388].

Останнім етапом розвитку інституту банкрутства можна назвати законодавчу концепцію, яка почала розвиватися в XVIII ст. в праві Англії, а в XIX ст. у праві США, яка повністю унеможливила особисту немайнову відповідальність боржника за відсутності у нього умислу на створення ситуації, в якій він був не в стані сплатити борги. У законодавство, що регламентувало ці відносини, були введені відстрочка виплати боргу, відновлювальні та реорганізаційні процедури. Така концепція започаткувала розвиток так званої “проборжниковської” системи, яка діє зараз в США, Франції та деяких інших країнах.

Підсумовуючи дослідження розвитку інституту банкрутства та неспроможності можна зробити певні висновки. Розвиток ринкових відносин є неможливим без розвинутого інституту відновлення платоспроможності або визнання боржника банкрутом, ефективність якого залежить від кримінально-правових засобів захисту цих відносин. Початок розвитку інституту банкрутства та неспроможності в зарубіжних державах характеризувався переважно каральними заходами щодо боржника. Згодом, залежно від наявності в діяннях боржника вини, почалася диференціація відповідальності боржника особою та його майнової відповідальності. У цей період почали формуватися перші ознаки цивільно-правових засобів регулювання та кримінально-правових засобів охорони цих інститутів у їх теперішньому розумінні.

Використані джерела:

1. *Тітов М. І.* Банкрутство: матеріально-правові та процесуальні аспекти / науковий ред. В. М. Гайворонський. – Харків : Вища шк., 1997. – 467 с.
2. *Шеришневич Г. Ф.* Курс торгового права : у 4-х т. – М., 1912. – Т. 4.
3. *Ткачев В. Н.* Правовое регулирование несостоятельности (банкротства) в Российской Федерации. – М. : Книжный мир. – 2002. – 164 с.
4. *Михалев И. Ю.* Криминальное банкротство. – СПб. : Юридический центр Пресс. – 2001. – 214 с.
5. Хрестоматия памятников государства и права / под ред. акад. В. М. Корецкого. – М. : Статут. – 1996. – 467 с.
6. *Бірюков О. М.* Інститут неспроможності: порівняльно-правовий аналіз. – К. : Видавничий центр “Київський університет”. – 2000. – 148 с.
7. Гражданское и торговое право капиталистических стран : учебн. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Статут. – 1993. – 462 с.
8. *Фойницкий И. Я.* Курс уголовного права. Часть Особенная: Посягательства личные и имущественные. – СПб., 1907. – 388 с.

Опенько Д. А. Историческое развитие института банкротства.

Рассмотрены становление и развитие института несостоятельности и взаимоотношений, связанных с невозвратом долгов в некоторых зарубежных государствах. Начало развития института несостоятельности характеризовалось преимущественно карательными мерами в отношении должника. Впоследствии, в зависимости от наличия в действиях должника вины, началась дифференциация личной ответственности должника и его имущественной ответственности.

Ключевые слова: несостоятельность, имущественная ответственность, вина.

D. Openko. Historical development of institute of bankruptcy.

Becoming and development of institute of the insolvency and mutual relations, related to by a nonredemption of debts in some foreign states, is considered. Beginning of development of institute of insolvency was characterized by mainly punitive measures in regard to a debtor. Afterwards, depending on a presence in the actions of debtor of guilt, differentiation of the personal responsibility of debtor and his property responsibility began.

Keywords: are insolvency, property responsibility, guilt.

Токарчук О. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УНР У ПРАЦЯХ С. ШЕЛУХІНА

Головна тема наукових досліджень С. Шелухіна – походження української держави. Саме його пошуки склали основу меморандумів, заяв, договорів цього часу. Безпосередня участь науковця у політичному житті країни сприяла розвитку української демократії, розкриттю економічних підстав незалежності України.

Ключові слова: С. Шелухін, незалежність, демократія, державна політика.

З вибухом революції С. Шелухін активно включився в національно-визвольний рух, став чільним діячем Радикально-демократичної партії (з червня 1917 р. Української партії соціалістів-федералістів) [11, с. 235]. УПСФ поновила програму